

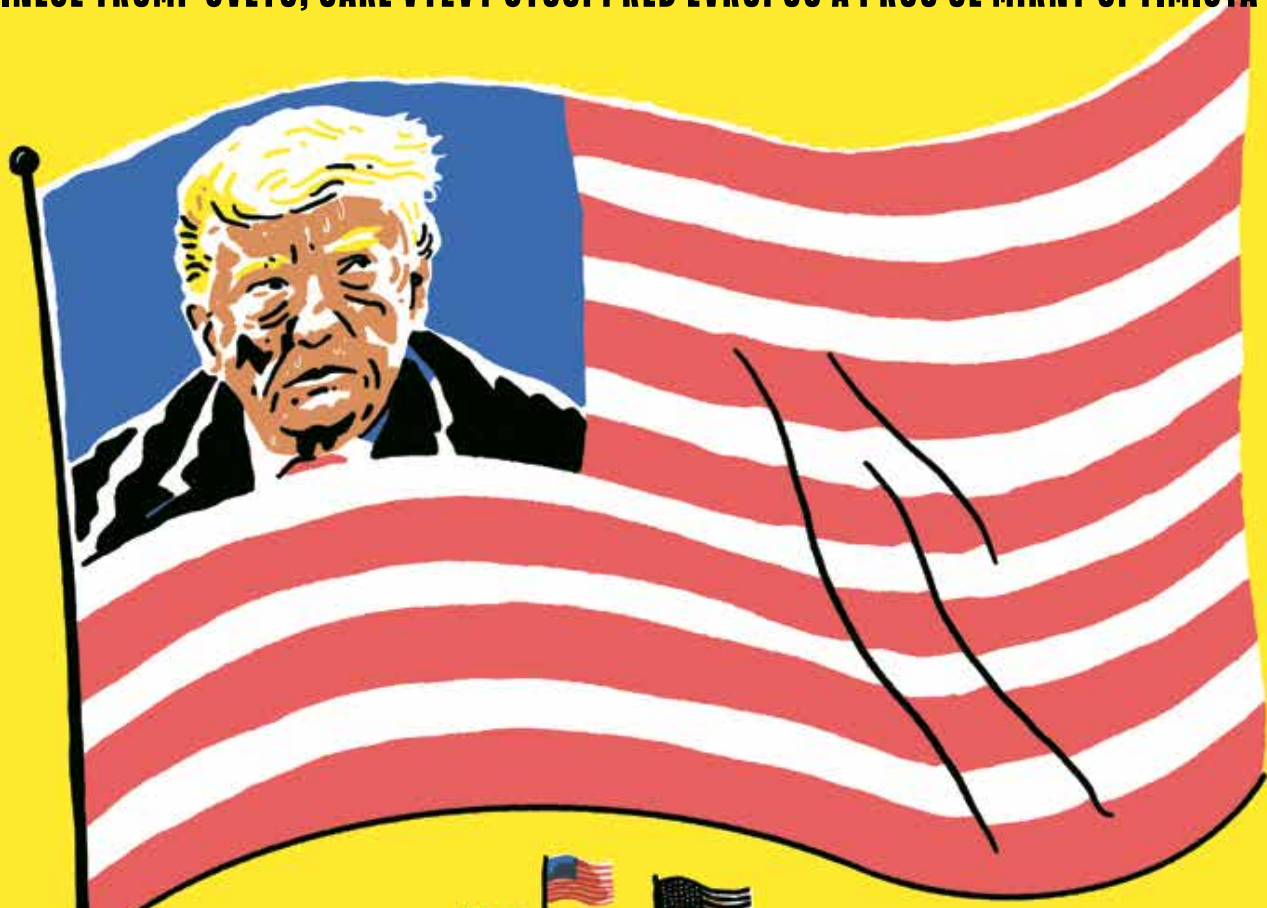
PŘÍBĚHY LIDÍ, KTEŘÍ SE NEPODDALI
FYZICKÉMU UTRPENÍ, JEŽ JE NEOPOUŠTÍ

JAK SE ZBROJAŘ STRNAD POKUSIL TRIKEM
ZÍSKAT MEDIÁLNÍ ČÁST SEZNAM.CZ

RESPEKT ⁴⁹

FAREED ZAKARIA PRO RESPEKT: SLEDUJEME NOVOU KONTRAREVOLUCI

CO PŘINESE TRUMP SVĚTU, JAKÉ VÝZVY STOJÍ PŘED EVROPOU A PROČ JE MÍRNÝ OPTIMISTA

ROČNÍK XXXV
2. – 8. 12. 2024 | 60 Kč
SK 2,99 €
ILUSTRACE: JINDŘICH JANIČEK

Na pultech knihkupectví se momentálně nepřehlédnutelně vyjímá dílo novinářky Krystyny Wanatowiczové s titulem *Nezval. Básník a jeho syn*. Knihu vydalo nakladatelství Kodudek, má skoro osm set stran a na její obálce pózuje básník s nevlastním synem Robertem. Obálka tlustého špaluku má zelenou barvu. Stejnou, jakou měl inkoust, kterým psal Vítězslav Nezval (1900–1958) své verše i dopisy, což byl zvyk umělců oddaných surrealismu. Nezval měl ale ještě jednu, rovněž bezmála celožití vztah: komunismus. Proto je kniha, graficky důvtipně zpracovaná mužem její autorky Pavlem Hájkem ze studia Marná sláva, vybavená vedle zelené textilní záložky ještě druhou, rudou.

Dvě šňůrky se při čtení hodí. Wanatowiczová během několikaletých příprav knihy prošla pozůstalostí obou Nezvalů, spoustu archivů včetně policejního a vyzpovídala desítky lidí, kteří měli k příběhu jedné z nejkontroverznějších postav našich kulturních dějin co říct. Text obsahuje přes 1600 číselných odkazů, které v závěru knihy na ploše víc než sta stran prozrazují, odkud zdroje cituje. Je dobré se na ně během čtení průběžně dívat – o to víc člověk ocení úctyhodnou práci, kterou má autorka za sebou.

Z poety politikem

Na Nezvalův příběh narazila, když připravovala svou předchozí knihu *Miloš Havel. Český filmový magnát*. Havelův a Nezvalův osud se protnul za války, kdy úspěšný kapitalista z pozice mocného filmového producenta zachraňoval komunistického literáta před nacistickou perzekucí. A zatímco Havlovi po roce 1945 stát zabavil firmu, majetek a vyhnal ho do emigrace, Nezvalovi svěřil vládu nejen nad československým filmem, ale částečně i nad celou kulturou. Wanatowiczová se odrazila právě od tohoto momentu. „Jak se z homo poeticus stává homo politicus?“ ptá se v úvodu knihy a na následujících stranách dává přesvědčivou odpověď.

Nezval vstoupil do komunistické strany v roce 1924, kdy mu vyšla klíčová sbírka poetismu *Pantomima*. Bylo to období jeho nesporné geniality, o níž byla přesvědčena nejen veřejnost (Nezval se díky své oblibě za první republiky nemusel živit jinou prací než psaním na volné noze), ale hlavně samotný básník. Už rok poté dostal tříměsíční podmínku za útok na strážníka, kterému v alkoholovém opojení pěstmi vysvětloval, že jako proslulý umělec přece musí stát i nad zákonem. Strážník nebyl sám, kdo s tím nesusouhlasil. Když Nezvalovi v roce 1930 s *Kronikou z konce tisíciletí* nevyšel jeden z pokusů o komerčně úspěšný román, Ferdinand Peroutka v recenzi v *Přítomnosti* napsal, že „v této době se papír popisuje a potiskuje s neobyčejnou snadností, ale přece jen je na nebesích nepochybně stanoven rozdíl mezi řídkou stolicí a psaním románů“. Wanatowiczová naznačuje, že právě tady se to mohlo v Nezvalově přemýšlení zlomit.

Bylo mu teprve třicet, ale už se naučil nesnášet neúspěch. Nejjednodušší cestou, jak se mu do budoucna vyhnout, bylo získat si mocného spojence. Ideálně z mimokulturních kruhů a tím se pro Nezvala stala čím dál hlasitější komunistická strana. Byl jedním z literátů, kteří uvítali její radikalizaci řízenou Gottwaldem, a už v roce 1932 se mu podařilo do své komedie *Milenci z kiosku* uváděné v Národním divadle protlačit verše o vzdálené divukrásné zemi plné lahody a svobody, jíž bychom se měli inspirovat, čímž myslel Sovětský svaz. Dva roky před německou okupací byl s naprostou stejným zápalem schopen v básních plakat nad smrtí T. G. Masaryka a zároveň při příležitosti 20. výročí bolševické revoluce oslavovat Stalina. A když se s ním jeho přátelé Toyen, Jindřich Štyrský nebo Karel Teige hádali kvůli barbarským metodám Stalinova režimu, Nezval v roce 1938 demonstrativně rozpustil jejich surrealistickou skupinu a navěky dal vale uměleckým experimentům ve prospěch služebného psaní.

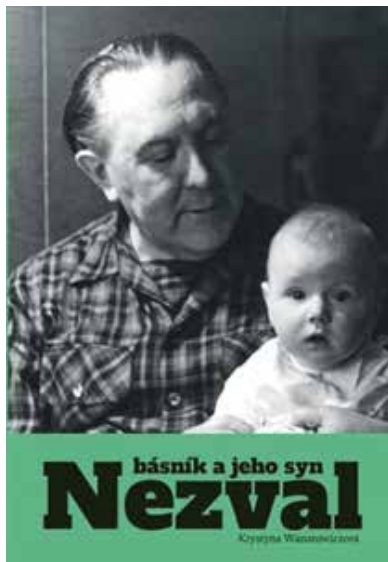
Wanatowiczová tohle všechno nepopisuje jen na už obecně známých příkladech z Nezvalovy korespondence nebo ze Štyrského deníku, v němž je básník výtvarníkem připodobněn ke „strašné kouli špíny“. Ale třeba taky z dosud nepublikovaného dopisu začínajícího malíře Pavla Brázdy, který básníkovi napsal, že by někdejšímu avantgardistovi kvůli přeběhnutí ke stalinismu zajišťujícímu režimem pojištěný úspěch nejraději nafackoval.

Milenka strana

Krystyna Wanatowiczová v knize nepočítá s tím, že každý čtenář musí vědět, jak a proč Československo po válce směřovalo k totalitě. Publikace narostla do svého rozměru i kvůli podrobným vhlédům do dobové politické, kulturní i sociální situace. V jednom z nich na scénu vstupuje figura, která Nezvalovi zásadně pomohla v oné proměně poety v politika. Byl to Václav Kopecký, Gottwaldova pravá ruka „na špinavou práci“, který v poválečné vládě získal pozici ministra informací a Nezval s ním

hned v srpnu 1945 přijel za prezidentem Edvardem Benešem podepsat vůbec první znárodnovací dekret, jenž se týkal filmového průmyslu. Zatímco Nezval psal o Kopeckém verše „V tvé pravici je meč a po tvém boku lyra“, Kopecký se mu odměnil přidělením pozice sekčního šéfa odpovídajícího na ministerstvu za znárodněný film.

Nepojila se s tím jenom obrovská moc, ale také obrovská změna životního stylu, po které Nezval jako dítě narozené do učitelské rodiny v moravské obci Biskoupky vždy toužil. Tou první bylo přidělení velkého bytu v Praze po odsunutém Němci s veškerým vybavením, k němuž patřily „dámské a pánské šaty, boty, klobouky, kravaty, hračky, vysavač, koberec a další věci“, jak Wanatowiczová zjistila v archívech. V balíku prebend bylo také služební auto s řidičem a stabilní plat, o jakém si předtím i jako úspěšný literát mohl nechat jenom zdát. Stále přítom popisujeme dobu před únorem 1948.

Wanатовiczová knihu napsala jako novinářka, takže si od těchto faktů drží odstup. Klade jeden za druhým, nemovalizuje ani nepsychologizuje. Pozdvížené obočí u ní můžeme cítit jen ve chvílích, kdy popisuje Nezvalův soukromý život. K jeho potřebě být – nehledě na dvě totality, které zažil – neustále zajištěný a spokojený totiž patřila také nutková potřeba obklopovat se ženami, ačkoli jedna z nich se stala oddanou součástí jeho domácnosti už před válkou. Když autorka popisuje Nezvalův vztah k jeho ženě Františce „Fáfnice“, která se o něj během celého dospělého života starala jako o dítě, trpělivě snášela jeho milenky i to, že se mu v roce 1954 narodil nemanželský syn, dovolí si jemně ironický komentář: „Nezvalova věrnost komunistické partaji svým způsobem připomínala vztah s Fáfinkou. Z dobrodružných výletů za jinými ženami se vždy vracel zpátky k ní domů.“

Ze strachu a pro peníze

Po komunistickém převratu se už ani nemusel nikam vracet, stranu měl všude kolem sebe. Kopecký mu plat navýšil na skoro dvacetinásobek průměrné mzdy a zajistil vydávání sbírek jako *Stalin* nebo *Zpěv míru* v masivních nákladech. Jen za tyhle dvě skladby symbolizující to nejotřesnější ze socialistického realismu si Nezval vysloužil honorář, k jehož dosažení by tehdy běžný člověk musel pracovat nějakých patnáct let. Definitivní krytí zad si zajistil, když ho hlavní ideolog dohlížející na komunistickou kulturu Ladislav Štoll pasoval na nedotknutelný pilíř proletářské poezie. Nezvalův vděk šel tak daleko, že souhlasil s cenzurou svých prvorepublikových textů, jež začaly vycházet v jeho sebraném *Díle* – s vykastrovanými pasážemi o erotice, náboženství, politice a někdejších blízkých přátelích.

Wanатовiczová v knize ukazuje, že se několika těmto lidem pronásledovaným jeho stranou snažil tajně pomáhat. Na schůzích opatrně hájil Teigehe, Jiřího Koláře nebo Jakuba Demla, kterému u Kopeckého vyběhal aspoň důchod. Deml nicméně almužnu nepřijal a Nezvalovi napsal, že by to určitě nebylo zadarmo a že s takhle primitivními vládci nad kulturou odmítá „zahrát si whist“. To Nezval hrál s režimem až do konce a je zbytečné tu popisovat všechny jeho tahy. Snad jen méně známý detail: básník, jemuž se často vytýkají truchlivé verše po smrti masových vrahů Stalina a Gottwalda, byl jedním z umělců, kteří osobně v soudní

síni sledovali monstrproces s Rudolfem Slánským, po kterém byl popraven Závěš Kalandra. To byl Nezvalův blízký přítel ze surrealistických časů, v němž ovšem režimní veršotepec najednou spatřoval „špatný živel“, jehož vlivu se strana naštěstí definitivně zbavila.

Wanатовiczová v Nezvalově pozůstalosti nenašla jediný text, ve kterém by své amorální chování kriticky reflektoval. Přesto je přesvědčená, že svým stalinským rýmům, o nichž další jeho bývalý surrealistický druh Bohuslav Brouk prohlásil, že se kvůli nim proměnil z básníka na „klobásníka“, nevěřil. „Skládal je ze strachu, pro peníze a z ryziho pragmatismu,“ píše v závěru knihy autorka, která touto optikou nahlíží víceméně celou Nezvalovu poezii. I v jeho předválečných textech je totiž možné najít motiv, který se geni-ovi stal osudným. Když psal bolestné verše o umírající mamince nebo nenaplněných láskách, nikdy nepopisoval, co je tak výjimečného na osobách, které si zamiloval: ale jen co je výjimečného na jeho citech a na něm samém. A pro člověka, který nade vše klade své ego a pohodlí, nemusí žádná morálka existovat.

Vítězslav Nezval to v kariéře dotáhl, kam chtěl. Už za života se mu jako umělci povinně klaněly i děti na základních školách, v třiapadesáti dostal doživotní důchod ve výši platu vysokoškolského profesora se všemi přídávky, a režim se mu dokonce nepletl ani do okázale nesocialistického soukromého života. V knize umírá na straně 400, zbytek patří zmíněným poznámkám a také osudu jeho syna Roberta. Ten je jakousi metaforou Nezvalova života po životě. Literárně nadaný chlapec byl jako dospívající koncem šedesátých let oprávněně přesvědčen, že pravá básnická síla jeho otce se nachází v předválečných textech. Lidé od něj (zvláště vdova Fáfinka a její okolí) ale očekávali roli pokorného potomka národního umělce, jehož stalinistické verše se po nástupu normalizace opět citovaly v masových médiích. Robert tenhle tlak neunesl a dva a půl roku po invazi spáchal v šestnácti letech skokem z okna sebevraždu.

Básník Jan Zábřana si do deníku po smrti Robertova otce poznamenal: „Nezval byl bezcharakterní svině. Ano, správně. Nezval byl geniální básník. Ano, správně.“ Jestli se někomu podařilo navázat na tohle východisko a vykreslit Vítězslava Nezvala v co nejplastičtějším světle, pak je to Krystyna Wanатовiczová a její nová kniha. ●

↓ INZERCE

OBČANÉ ROZHODUJÍ O MÉDIÍCH

Zapojte se do prvního občanského parlamentu o médiích a demokracii v Česku.

Kdy: březen–červen 2025
Kde: Praha, Brno, Olomouc

Více informací:
medemap.fsv.cuni.cz/op